

Kyrkliga kulturminnen

Vägledning för tillståndsprövning

www.m.lst.se

Natur och kulturmiljö

Alice Öberg

LÄNSSTYRELSEN
I SKÅNE LÄN

Kommen till mig I alla, som arbeten och ären
betungade, och jag skall vederquicka eder.

Matt 11:28

Något av det finaste och värdefullaste vi har är vårt kyrkliga kulturarv. På många platser är kyrkan den i särklass äldsta kulturmiljön. Kyrkan med sin kyrkogård och sina inventarier berättar ur många olika synvinklar om livet i socknarna under gångna tider. På samma sätt skapar vi den kulturhistoria som berättar om oss för kommande generationer.

Länsstyrelsen ansvarar för den statliga kulturmiljövården i länet och företräder allmänhetens intresse. Ett av länsstyrelsens strategiska mål är att verka för ett hållbart samhälle där kulturarvet har en framträdande roll. Kulturminneslagen är ett viktigt instrument för att uppnå detta mål.

Denna vägledning redogör för den process en förändring i ett kyrkligt kulturminne innebär. Vår förhoppning är att den därigenom kan underlätta samarbetet mellan alla involverade parter. Länsstyrelsens ambition är att med modern teknik och service för att uppnå en ökad effektivitet och tillgänglighet.

Prövningen – steg för steg

Tillståndsprövning

Tillståndsprövning enligt kulturminneslagen varierar i omfattning efter ärendets art men är ofta en process som tar flera månader och där många parter är involverade. Handläggningen underlättas om ansökan och beskrivningen är så fullständig som möjligt.

Tidigt samråd på plats

När en idé framkommit om att göra en förändring i kyrkan eller på kyrkogården bör länsstyrelsen och/eller museet kontaktas. En diskussion med involverade parter innan projektering förenklar oftast arbetet. Bäst sker detta genom ett tidigt samråd på plats. I ett avtal mellan Riksantikvarieämbetet och de skånska museerna, 2003-09-22, regleras att Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne är det museum som ansvarar för de kyrkoantikvariska frågorna i länet, undantaget kyrkomiljöerna i Malmö stad som hanteras av Malmö Kulturmiljö.

Vid samrådet diskuteras det planerade arbetet t.ex. vilka delar som kräver tillståndsprövning, arbetets påverkan på objektets kulturhistoriska värden, om någon specialkompetens behövs och hur ansökan skall utformas. En professionell konsult för projektering och projektledning kan behövas om ansökan gäller en omgestaltning eller mer omfattande åtgärder.

Ansökan

När ansökan inkommit till länsstyrelsen med handlingar och bilagor som tydligt visar vad som önskas tillståndsprovat tar handläggningen normalt en till två månader och för mera komplicerade ärenden ca tre månader. Länsstyrelsen meddelar församlingen/samfälligheten om handlingarna inte är tillräckligt tydliga och behöver kompletteras. Ärenden som behöver yttrande från sakkunniga skickas på remiss. Inför mycket speciella arbeten där stora kulturhistoriska värden påverkas kan en förundersökning vara nödvändig. Kostnaden för en förundersökning åvilar den sökande.

När behövs tillstånd?'

Generellt gäller att alla väsentliga förändringar i kyrkorna och på kyrkogården som påverkar det kulturhistoriska värdet kräver tillstånd enligt kulturminneslagen. Vid mera omfattande underhållsåtgärder bör länsstyrelsen kontaktas innan arbetena påbörjas även om åtgärderna inte bedöms som tillståndspliktiga. I tveksamma fall är det länsstyrelsen som avgör vad som skall tillståndsprövas.

I **kyrkobyggnaden** krävs tillstånd för att:

- bygga om eller bygga till
- ändring, tillföra eller flytta bänkar, dopfunt, altare, konstnärlig utsmyckning m.m.
- ändra eller göra nya installationer
- ändra färgsättning eller ytskikt
- göra andra ingrepp i eller ändring av exteriör, interiör eller fast inredning

I frågan om **kyrkotomt** och **begravningsplats** krävs tillstånd för:

- utvidgning eller annan väsentlig förändring
- uppförande eller ändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar
- större förändring av planteringar, beläggning på gångar m.m.

Kyrkliga **inventarier** av kulturhistorisk värde får inte utan tillstånd:

- avyttras eller flyttas från den plats där sedan gammalt hör hemma
- avförs från förteckningen över kyrkliga inventarier av kulturhistoriskt värde
- ändras eller repareras/konserveras

Krav på handlingar

Handlingar som sänds till länsstyrelsen skall klart och tydligt redogöra för vilka åtgärder ansökan gäller.

En ansökan bör innehålla:

- administrativa uppgifter som kontaktperson, telefon nummer mm
- kopia av beslutsprotokoll från kyrkonämnd/kyrkoråd
- redogörelse för nuläget, ritningar, beskrivningar mm
- motivering till åtgärden
- arbets- och materialbeskrivning
- ritningar och/eller foton; planer och detaljer
- beskrivning av hur objektets kulturhistoriska värden påverkas av föreslagen åtgärd

Det är viktigt att motiveringen till åtgärden är utförlig för att länsstyrelsen skall kunna beakta verksamhetens behov.

Vad innebär ett tillstånd?

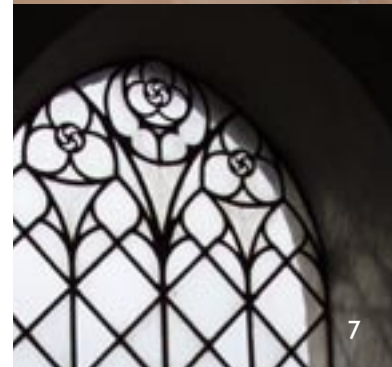
När en åtgärd beviljats tillstånd anges under vilka villkor som tillståndet är giltigt. Det kan gälla specifika detaljer som regleras och om arbetena skall göras under antikvarisk kontroll. Skall en antikvarisk kontrollant följa arbetena anges vilken institution som är utsedd till kontrollant. Tillståndet gäller endast under de förutsättningar som vid beslutstillfället var kända. Om nya omständigheter framkommer under arbetet kan beslutet komma att omprövas. Länsstyrelsens beslut vinner laga kraft tre veckor efter delgivningen och är normalt giltiga i fem år.

Kyrkoantikvarisk ersättning

"Kyrkoantikvarisk ersättning är samtliga medborgares ersättning till Svenska kyrkan för att kyrkornas kulturhistoriska värden skall upprätthållas och göras tillgängliga för alla. Ersättningen skall fördelas så att största möjliga bevarandeffekt uppnås."² Ersättningen är inte tänkt att täcka kostnaden för förvaltande av kyrkorna eftersom det också är ett kyrkligt intresse. I avtalet mellan staten och Svenska kyrkan ingår att kyrkorna skall hållas öppna för besökande. De åtgärder som ni söker kyrkoantikvarisk ersättning för skall vara tillståndsprövade av länsstyrelsen innan de insänds till stiftet.

² Kyrkoantikvarisk ersättning. Vård- och Underhållsplanering. Information till församlingar om vård av kyrkliga kulturminnen" av Svenska kyrkan, Kyrkokansliet 2002.

Antikvarisk kontrollant³

Antikvarisk kontrollanten utses för att kontrollera att arbetet utförs i enlighet med länsstyrelsens beslut, dokumentera byggnadsdelar och detaljer som ändras eller tas bort, delta i byggmöten och slutbesiktning. Kontrollanten kan godkänna mindre avvikelser från handlingarna som uppkommer under arbetets gång. Församlingen/samfälligheten skall kontakta kontrollanten minst tre veckor innan det första byggmötet. Kostnaden för den antikvariska kontrollanten regleras i beslutet och betalas av den sökande.

Kyrkornas kulturhistoriska värde – vad är det?

Kyrkomiljöerna har en särställning bland våra äldre anläggningar. Ofta finns en hel byggs ambitioner och kulturtradition bevarad i kyrkan och miljön i anslutning till den. Kyrkan berättar socknens historia, om tidernas blomstring och nedgång, om beskyddare, om församlingens växande storlek, om det andliga livet under olika epoker. Den visar hur man byggt och begravt under gångna tider och ger oss en bild av äldre tiders gestaltningsvilja och hantverksskicklighet. (Definitionsmässigt är kulturhistoria vetenskapen om kulturlivet och civilisationsprocessen.⁴)

³ Allmänna råd från RAÄ 1999:1, Antikvarisk kontroll

⁴ Nationalencyklopedin, 1993

Överklagande

Länsstyrelsens beslut kan överklagas till länsrätten. Överklaganden skall göras inom tre veckor efter det att beslutet är delgivet.

Kulturminneslagen

Församlingarnas rätt och skyldigheter när det gäller kyrkor, kyrkogårdar, och inventarier har reglerats i lag sedan socknarna bildades på medeltiden. Idag styrs kyrkorna och kyrkogårdarna bl. a. av 4 kap i lagen (1988:950) om kulturminnen mm, KML som trädde i kraft 1 januari 1989. Länsstyrelserna övertog tillståndsprövningen och tillsynsansvaret av de kyrkliga kulturminnena från Riksantikvarieämbetet den 1 juli 1995.

I korthet innebär kulturminneslagen att kyrkomiljöernas kulturhistoriska värde skall bevaras. Om förändring sker skall det göras utan att de kulturhistoriska värdena minskar. Kyrkan representerar en grundläggande del av vårt samhälle, ett tusenårigt kulturarv och därmed en omistlig del av vår historia. Enligt KML är det vårt gemensamma ansvar att se till att lagen efterföljs och att de kyrkliga miljöerna vårdas och bevaras för framtiden.

Principer och regler

Bevara och förvalta en kyrka/kyrkogård

Kyrkorna och kyrkogårdarna skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värden bevaras. Aktiva och levande kyrkomiljöer är viktiga för bevarandet.

Varsamhet

All hantering av kulturhistoriskt värdefulla miljöer skall ske varsamt utifrån en historisk kunskap. En tidig kontakt med en antikvarie är viktigt för ett varsamt förfarande. I tillståndsprovningen väger länsstyrelsen varsamhetskraven mot de funktionella önskemålen. Funktionella krav bör i första hand lösas utifrån objektets specifika förutsättningar.

Historiska material och teknik

Kyrkomiljöerna skall underhållas med metoder och material som tar hänsyn till deras kulturhistoria. Enligt kulturminneslagen kan de kulturhistoriska värdena i historiska material och metoder ställas framför moderna utföranden även om de inte har samma tekniska kvalitet. En avvägning mellan olika alternativ görs i varje enskilt fall.

Kulturhistoriska inventarier

De inventarier som har ett kulturhistoriskt värde skall enligt 4 kap 7, 8 § kulturminneslagen vara registrerade i en förteckning som skall insändas till länsstyrelsen. De inventarier som avses är föremål till gudstjänstbruk och andra kyrkliga handlingar, inredning, utsmyckning, musikinstrument, äldre gravvårdar, minnesmärken mm. Kyrkliga inventarier är skyddade oavsett ålder och även om de inte förvaras i kyrkan.

Respekt för originalet – tillägg och avläsbara årsringar

Ett original har ett värde som inte kan återställas när det en gång förändrats. De flesta delar i kyrkomiljöerna består av delar som genomgått en mängd förändringar. Det är därför särskilt viktigt att skilja mellan original och det som förändrats. När förändringar görs bör de i första hand utföras som tillägg. Rivning och borttagning minskar den historiska kunskapen.

Reversibla åtgärder

Då det finns möjlighet bör en reversibel lösning väljas dvs. att åtgärden enkelt kan återställas. Reversibla åtgärder minimerar ingreppen och fasthåller därmed bättre de historiska värdena.

Kunskapskravet – dokumentation

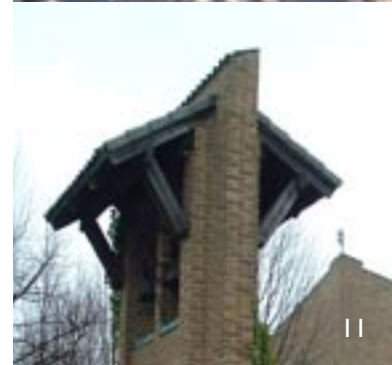
Svenska kyrkan och Riksantikvarieämbetet har gemensamt utformat en policy som säger att kyrkomiljöerna är värdefulla kunskapsbanker och skall vara väldokumenterade.⁵ Dokumentation av arbetena är som regel ett krav i tillstånd enligt kulturminneslagen. Redogörelser för de åtgärder som utförts är med till att bygga upp kunskapen om kyrkorna, samtidigt som framtida åtgärder underlättas. Arbetena i kyrkorna och på kyrkogårdarna följs därför normalt av en antikvarisk kontrollant som bl.a. har till uppgift att dokumentera. Vid mindre arbeten kan ett villkor för tillståndet vara att den sökande själv dokumentera åtgärden.

Kontinuerligt underhåll – akuta åtgärder

De kulturhistoriska värdena bevaras bäst genom ett kontinuerligt underhåll utfört med välanpassade material och metoder. Kyrkorna, kyrkogårdarna och dess inventarier behöver regelbundet underhållas. Dåligt underhåll är ofta orsaken till att en mer omfattande renovering måste göras, vilket i regel är mer kostsamt och innebär större ingrepp.

Säkerhet

Förebyggande åtgärder för stöld, inbrott och brand är viktigt för bevarande av de kulturhistoriska värdena. Kyrkliga inventarier är stöldbegärliga och kan betinga ett högt pris på marknaden.

⁵ Kyrkoantikvarisk ersättning, Vård- och Underhållsplanering. Information till församlingar om vård av kyrkliga kulturminnen” av Svenska kyrkan, Kyrkokansliet 2002

Broschyren ger en kortfattad beskrivning av tillstånds-
prövning för kyrkliga kulturminnen enligt kulturminnes-
lagen: hur man ansöker, vad ansökan skall innehålla mm.
Den redogör också för vilka rättigheter och skyldigheter
staten och Svenska kyrkan har för kyrkomiljöerna som
en del av vårt gemensamma kulturarv.

Har du/ni synpunkter eller frågor kontakta:

Länsstyrelsen i Skåne län

kulturmiljöfunktionen

205 15 Malmö

Tel 040/044-25 20 00, Fax 040/044-25 21 10

E-post lansstyrelsen@m.lst.se

www.m.lst.se